

פרופ' שלמה מורג ז"ל

זברים שנאחרו ליד חיטתו בעשרים וארבעה באלול תשנ"ט

משה בראשר

הפעילות התרבותית בעשייה בלשון, בקביעת תקנים ובהנחת מינוח לצורך הלשון החיה. רבים זוכרים את מאמרו במולד, שם ניסח את תפיסותיו על לשון ואסתטיקה כאומר ועושה, מדבר ומקיים.

לפני כעשרים שנה שח לי עמנואל מירקין דודו, שבבית מירקין עוד ברמלה של ראשית המאה (שם ניהל סבו בין השאר את הדואר האוסטרי) ולימים בפתח תקווה (שם נולד שלמה) וברמת-גן (שם גדל והיה לבחור) העיסוק במדעי היהדות והעיסוק בעברית והצבת הלשון המטופחת כמופת היו משאת נפש ומעשה של יום יום בהגשמת הציונות. מי שקרא בכתבי מורג ומי ששמעו מרצה או מדבר בשיח של חולין ראה במימוש משאת הנפש והמופת האלה במיטבן. וגם בזה ייזכר מורג.

לפני שנים מועטות עת נערך יום עיון לכבודו בסמוך לפרישתו מן האוניברסיטה ולקראת הופעת ספר היובל לכבודו קרא מורג ברבים פרקי חיים, ובהם הציג בצורה מרתקת את מוריו ואת חבריו באוניברסיטה העברית בימי הר הצופים שלפני קום המדינה ובימי טרה סנטה שבאו לאחריהם. בחן ובכישרון דעת, בעברית העשירה והקולחת שלו ובקולו המתנגן שבה את לבם של שומעיו. ולא פלא שבה בשעה הובעה המשאלה שהדברים ייכללו בספר היובל, וכן היה. והרי הדברים מנציחים מעתה את זכר אומרם. בפרקי החיים הנ"ל ובהזדמנויות רבות יכולנו לראות עד כמה רגיש היה שלמה מורג במונח היותר נכון של המילה, רגישות שלא תמיד הייתה בנו התבונה לעמוד על טיבה ויש ששיגנו בביאור ערכה וכוונתה. אך רבי שלמה היה בו תמיד הכוח לזמן לנו הזדמנות נוספת לתקן את אשר עיוותנו ברוח סלחנית ומפויסת ושופעת חום. וגם על זאת החזקנו לו טובה מרובה בחייו והרינו מחזיקים לו טובה גם לעת הזאת.

שלמה הוקיר בני עלייה והתכבד בהם. כך ראה תמיד להגות בזכרם הטוב של יחזקאל קוטשר וחיים רבין וחיים בלנק מנוחתם כבוד, וכן אנשים שהיו כפופים לו כנסים ברבי המנוח, עוזרו הנאמן במפעל המסורות. שוקד היה על משמרת זכרם ועל השמעת

ימות השנה יזכרוהו כחוקרן המובהק של מסורות העברית ושל מסורות הארמית של יהודי תימן; מה שנעשה טיפין טיפין בתחום זה בידי אחרים נסתעף ונתרחב במחקר מתמיד שקוד ונמשך מקורי ונבון של שלמה מורג.

אבל יותר מכול הוא ייזכר כמחוללו וכמכוננו של מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל, זה שאך לאחרונה הוסב שמו והיה למרכז לחקר מסורות הלשון של קהילות ישראל. שני כרכים של עדה ולשון, מתוך כעשרים וחמישה כרכים שערך והוציא לאור, כוללים קטלוגים מלאים ומפורטים המעידים על החיים המפכים באלפי סרטי ההקלטה שנתלקטו בעמל רב מפי מאות רבות של מסרנים בני עדות ישראל לתפוצותיהן. אלפי סרטים אלו מדובבים פרקי מקרא ופרקי משנה ותלמוד וקטעי תפילה ופיוט ותרגומים ארמיים של המקרא ותרגומים ללשונות יהודיות אחרות, כשהם מושמעים מפהם של מאות חכמים – פירות של מפעל שמורג הגה אותו והוציאו לפועל באמצעים מועטים, בסיוע בטל ומבוטל של הנהלת האוניברסיטה, שראוי היה לה להתכבד בו כמפעל לאומי רב ערך, מפעל ששירת ועתיד לשרת מאות רבות של חוקרי הלשון העברית ואחיותיה וחוקרי לשונות היהודים.

רבי שלמה ייזכר גם כחבר מן השורה הראשונה באקדמיה ללשון העברית. עשרות בשנים היה פעיל בוועדותיה ודובר בעל נוכחות מרשימה בישיבות המליאה שלה. מורג, הבלשן המחמיר ואיש אמות המידה הקפדניות כחוקר, הבין גם הבין את ערך

רבי שלמה מורי ורעי,

החוג ללשון העברית והמרכז לחקר מסורות הלשון של עדות ישראל באוניברסיטה העברית והאקדמיה ללשון העברית וחברין ותלמידין הרבים, שבשמם אני בא לספוד לך ולבכות את הסתלקותך הפתאומית, מתאבלים מרה; כולם עומדים נדהמים ומשתוממים וממאנים לקבל את רוע הגזרה. אך לפני זמן קצר ראינוך בערב של שמחה ופניך קורנים ומזהירים. בשיחת הטלפון האחרונה שלך ביקשת לדחות מיום ראשון עשרה באלול אל מחרתו פגישת עבודה במושב שלושה שזימנת ימים אחדים לפני כן. למינת הלב, באותו יום ראשון התקשרה שושנה רעייתך וביקשה להודיע בדאגה רבה שאושפזת בבית החולים. ואחר כך באה הידיעה על הניתוח ולאחריו התקווה להחלמה מהירה. אך אויה, משולחן עבודתך העמוס כתבים וגדוש תכניות נעקרת, מורנו ורבונו.

לפני שלושה חודשים בלבד פרשת את תכניות העבודה של המרכז למסורות הלשון. התכניות לשנת תש"ס כללו הקלטות חדשות, פרטים על התקדמות העבודה במילון הסינופטי ליסודות העבריים בלשונות היהודיים שנתת לו מחילך זה עשר שנים ויותר; אף הצגת נתונים על ספרים חדשים שנתקבלו לדפוס בסדרה עדה ולשון. כמו כן ציינת בהבלעה חיבור נוסף משלך על הארמית הבבלית במסורת תימן. הגם שפרשת לפני חמש שנים ויותר מן ההוראה הסדירה המשכת לקיים את סדנת המחקר של המרכז, שהוספת לנהלו במרץ כמימים ימימה מאז ייסדתו לפני למעלה מארבעים שנה.

שלמה מורג ייזכר לדורות הבאים כחוקר גדול של הלשון העברית לתקופותיה, שיד לו במחקר לשון המקרא ובעברית של קומראן, שתרם מחילו למחקר לשון חכמים ולעברית בימי הביניים, בירר בירורים מקיפים בעברית החדשה, והציג משנה סדורה בסוגיית תחיית העברית בדיבור. הוא ייזכר כחכם שהאיר עיני רבים בסוגיות מבוררות בחכמת לשון בימי הביניים ובבלשנות שמית וכחוקר הארמית הבבלית בבניינים הרבים שהקים במסלול חקירתה. מלומדים ואנשים של כל

בת־שבע דה רוטשילד ז"ל דברים שנאמרו בערב לזכרה בבי' בתמוז תשנ"ט

נתן שרון

אישה יוצאת דופן זו. על תרומותיה המיוחדות לחברה ולמדינה הוענק לה בשנת 1989 פרס ישראל.

במהלך ארבעים שנות קיומה עסקה קרן בת־שבע דה רוטשילד בפעילויות רבות ועשתה למען צורכי המדע בישראל. בראשית דרכה

התכנסנו כאן הערב כדי להעלות את זכרה של הברונית בת־שבע דה רוטשילד, אישה נדיבה, חמה וצנועה וידידה יקרה של רבים מן הנוכחים כאן, אשר לצערנו הלכה לעולמה לפני חודשיים והיא בת שמונים וארבע. בשם קרן בת־שבע דה רוטשילד לקידום המדע

בישראל והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים אני מקדם בברכה את הבאים. גברת דה רוטשילד למדה ביולוגיה בסורבון בפריז ובאוניברסיטת קולומביה בניו יורק. תקופה מסוימת עבדה במכון פסטר בפריז. במלחמת העולם השנייה היא התנדבה לכוחות הצרפתיים החופשיים ואחר כך לצבא הצרפתי. היא אהבה לומר שעוד ניסיון צבאי צברה בתור נהגת במלחמת יום הכיפורים.

באחד מביקוריה הראשונים בישראל בסוף שנות החמישים נפגשה בת־שבע דה רוטשילד עם פרופסור אפרים קציר ממכון ויצמן ועם פרופסור אלכס קינן מהאוניברסיטה העברית. בלי קושי הם שכנעו אותה בצורך הרב בתמיכה במחקר הבסיסי ובמחקר היישומי במדינת ישראל. והתוצאה הייתה שבשנת 1958 היא הקימה את הקרן הנושאת את שמה, שבראשה עמדה עד ימיה האחרונים. באותה השנה עברה לגור בארץ, היחידה מכל משפחתה האגדתית שעשתה זאת, והייתה פעילה בחיים הציבוריים כאן. בתוך זמן קצר הקימה את איגוד האמנויות בת־שבע (בשיתוף עם משכית), את להקת המחול בת־שבע ואת להקת המחול בת דור. אכן מדע ואמנויות היו שתי אהבותיה של

תמכה הקרן בתכניות מחקר יישומיות בתחומים כמו רפואה וחקלאות, בתקופה שמעט מאוד משאבים הוקצו למטרות אלו. לאחר מכן העניקה הקרן מלגות מחקר למדענים צעירים, ועם תחילת גל העלייה הגדול מרוסיה בראשית שנות התשעים סיפקה עזרה כלכלית למדענים העולים. בעת האחרונה הקציבה הקרן כספים להנחת יסודות למיזמים מדעיים מיוחדים כמו הגנום האנושי או יישומי קרינת הסינכרוטרון.

פעילות חשובה ונמשכת של הקרן מראשיתה הם סמינרי בת־שבע בתחומים שבחזית המדע. שניים-שלושה סמינרים כאלו מתקיימים כל שנה, בעיקר בביולוגיה, במדעי הרפואה, בכימיה, בפיזיקה וגם במדיניות מדע. בסמינרים אלו השתתפו עד עתה יותר מעשרת אלפים מדענים, רובם מישראל, ואין ספק כי הם משפיעים השפעה ניכרת על התפתחות המדע בארץ.

ביזמת גברת דה־רוטשילד הועברה לא מכבר הקרן הנושאת את שמה לאקדמיה. הקרן תוסיף לפעול באופן עצמאי ולתרום את תרומתה המועילה לקידום המדע בישראל ברוחה של המייסדת.

דברי תנחומות בפני בני ביתם. וגם זאת, הוא התגאה בתלמידיו ובלבו הרחב קבע מקום לכל אחד מהם. וגם בזה יזכרוהו לטובה ולברכה ימים ושנים.

שלמה יחסר לרבים, יותר מכול הוא יחסר לשושנה הרעיה הנאמנה והמסורה, לבנות רינת ואריאלה, לחתניו, לנכדותיו ולנכדיו. הוא יחסר לחבריו ולתלמידיו בחוג לשון העברית ובמרכז לחקר מסורות הלשון, במכון למדעי היהדות ובפקולטה למדעי הרוח, הוא יחסר לאקדמיה ללשון העברית, לבלשנות העברית ולחקר מסורות הלשון שהוא היה עמוד התווך שלו. הוא יחסר מאוד לנאמני הלשון העברית.

מובעת בזה המשאלה (ושמא התביעה) שהאיש, שהנציח מסורות ולשונות במפעלותיו רבי־האנפין במחקר ובכל עשייה אחרת, יונצח בטיפוח ראוי והולם ונכון ומכובד ונדיב של המרכז שהוא הגה וייסד וכונן וניהל וקידם ופיתח עשרות בשנים.

מדינת ישראל הכתירה את שלמה מורג בן הארבעים בשנת תשכ"ו בפרס ישראל, ונתנה בזה ביטוי נאמן להוקרת פועלו המדעי. גם פרסים אחרים שנתעטר בהם – פרס גאון לחקר יהדות צפון אפריקה, פרס ירושלים לחקר מסורות יהדות המזרח ופרס ביאליק לחכמת ישראל – באו והוסיפו כל אחד בעתו ובזמנו הוקרה לאיש ולמפעליו.

האקדמיה ללשון העברית הכירה לפני שנים רבות בערכו ובחרה בו לחבר בהיותו צעיר לימים, וזכתה ליהנות מחכמתו וממעשיו. גם האקדמיה הלאומית בחרה בו לפני שנתיים לחבר.

כל הציונים הללו נראו לנו תחנות משנה בדרך ארוכה מאוד. ציפינו להמשך העשייה והחקירה, רצינו עוד בשיחות החולין ובמשא והמתן בדברי תורה ובמדע, רצינו בעצתו ובתגובותיו המפורטות על מה שכתבו תלמידים וחברים, חיכינו למוצא פיו בשאלות עקרוניות ובדרכי מחקר. אהבנו את שיחות הטלפון שעלו בהן רעיונות חדשים ותכניות חדשות. וכרעם ביום בהיר, אך יצאה שבת ניצבים וילך, הגיעה הידיעה ששלמה הלך בפתע פתאום.

שלמה מורי ורעי, קשה עלינו פרידתך, מי ישמיענו את תורתך ואת חן לשונך, מי ייתן לנו תמורתך ומי ימלא לנו חסרונך. תהא נשמתך צרורה בצרור החיים.